

генералізованого характеру і не викликає специфічних депресивних проявів, страхів та посилення тривожності.

Отож, працівник поліції повинен усвідомлювати, що пораженим екстремальною депривацією людям характерні емоційно-вольова нестійкість і низький самоконтроль, розбалансована самоакцептація і неадекватна самооцінка, конформна підлеглість і соціальна боязкість, тобто цілий спектр дезадаптивних рис, що слугують серйозними бар'єрами у спілкуванні. Слід враховувати, що екстремально-депривованим людям властиві або надмірна прямолінійність як спроба психозахисту, або, навпаки, полізалежна конформність, ригідний інтелект, загальна фрустрованість, підозрілість, відчуженість, замкнутість, почуття провини, висока тривожність тощо. Працівникові поліції потрібно застосовувати сучасні інтерактивні соціотехніки для налагодження неконфліктного комунікативно-перцептивного спілкування з людьми, які пережили негативні впливи екстремальної депривації.

1. Гошовський Я. Особистість в екстремальних умовах: сенсорно-деприваційний ракурс / Я. Гошовський // Особистість в екстремальних умовах: збірник тез V науково-практичної конференції. – Львів: ЛДУ БЖД, 2012. – С. 53–58.

2. Яковенко С. І. Теорія і практика психологічної допомоги потерпілим від катастроф (на прикладі постчорнобильської ситуації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / С. І. Яковенко. – К., 1998. – 34 с.

Д. Т. Гошовська

ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ІНТОЛЕРАНТНОГО СПІЛКУВАННЯ МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У складних реаліях нашого часу істотно зростає кількість людей, які переживають маргінальні стани через невизначеність соціально-економічного, політичного, екологічного гомеостазу. Людина, що перебуває на краю, на межі різних

культур/субкультур/контркультур, аксіологічних пріоритетів, ідеологічних преференцій, культурологічних уподобань тощо, зазнає їхнього суперечливого впливу та переживає цілу низку дискомфортних соціо-психостанів. В індивідуальному плані така людина перебуває у режимі групової приналежності, однак без чітко вираженої групової ідентифікації, тому відчуває роздвоєння через ненабуту ідентичність і, по суті, знаходиться у неперервному комунікативному самоконфлікті. Феноменологія кризи, матеріальне зубожіння, маючи своїми концептуально-сутнісними ознаками складні суперечності, істотно загострила численні проблеми соціальної психіки великої кількості людей. Крізь призму генетичної психології С. Максименко зауважує, що серед найактуальніших проблем сучасного соціального середовища набувають чільного статусу тактики і стратегії набуття особистістю вітагенного досвіду – досвіду виживання і пристосування до життя. Долання нужди, активізація спроб виживання, постійне набуття життєвості, адаптивності, пристосування у мінливому світі є нагальними потребами пересічної людини «перехідного часу», що без повноцінного й різновекторного спілкування просто приречена на самотність і аутсайдерство [2].

Посилення у сучасній наукологічній теорії та практиці позицій постмодернізму як ідеології деантропологізації та елімінації речово-подійового світу не повинно негативно позначитись на якості осмислення людиною основних категорій власного соціально-психологічного буття, насамперед спілкування. У ключі нашої проблематики зауважуємо превалювання тенденції до переваги ентропійних [1; 2] і аномійних [3] детермінант у соціопсихічному розвитку маргінальної особистості в сучасному суспільстві, а також стрімкий спалах тактик і стратегій її інтолерантного й конфліктного спілкування. Звичайно, найбільш ізольованими системами в соціальному вимірі є насамперед пенітенціарні установи, кримінальні субкультури, де блокада повноцінного партнерського спілкування є типовим явищем, власне, чи не головною ознакою. Працівники поліції досить часто мають досвід спілкування якраз з такими комунікативно-інтолерантними вибірками.

Спілкування маргіналів здебільшого містить психотравмуючу сутність і стереотипність, що проявляється насамперед на рівні блокування соціальної перцепції, адже вони вимушені перманентно долати опозицію «свій – чужий» з усією гамою комунікативно-перцептивних бар'єрів, що вилаштовується довкола неї. Нагнітати комунікативну інтолеранцію можуть пережиті в дитинстві обмеження спілкування, які викликають складне нагромадження і переплетення різних травмогенних спогадів, що ускладнено позначається на всьому подальшому особистісному розвитку. Оскільки порушення інформаційної та комунікативної функцій призводить до відставання в розвитку когнітивної сфери, то це неминуче впливає на формування смислових складників самосвідомості й усіх інтелектуальних компонентів базальної психоструктури маргінальної особистості. Ускладнювальним фактором виступає те, що маргіналізована особистість сприймається «нормативною більшістю» досить часто з позицій «парадигми колонії», згідно з якими не таке, інше, слабше трактується, як чуже, негативне, гірше, низькостатусніше. Депресивний модус самосвідомості в першу чергу проявляється на відкритості-закритості комунікативних настановлень маргінальної особистості, створює низку перцептивних бар'єрів, усталює режими відчуттів у площині самотності, приреченості, відлюдькуватості й аутичності. Безперечно, в контексті налагодження мегадіалогу з довкіллям найімовірнішими будуть інтолерантні тактики і стратегії. На стадії адаптування до нормативного устрою довколишнього соціуму маргіналізовані особи мають проблеми з формуванням самоакцептивної атрибуції, в них спостерігається загострення потреби у застосуванні різноманітних захисних механізмів. Унаслідок неадекватного уявлення про себе, спричиненого «перебуванням на маргінесі», виникає стан дезадаптації, конфліктності і самоконфліктності, тривожності, порушується самоповага.

Описуючи соціально-психологічні параметри і властивості сучасної української молоді, зокрема структуру цінностей, соціальне самопочуття і морально-психологічний стан, Н. Паніна стверджує, що особистісний перебіг соціогенезу відбувається

в умовах певної ентропії, «тотальної аномії». Безнормність, когнітивний і ціннісний вакуум призводять до значних проблем і деструкцій з украй негативними наслідками, спонукають до побудови асоціально-паразитарної картини світу [3].

Ентропійній експансії потрібно поставити бар'єри насамперед у вигляді відлагодження соціально-перцептивної системи спілкування, покращання міжособистісного сприймання і розуміння людини людиною.

Стосовно маргіналізованої особистості все значно ускладнюється, оскільки спрацьовує феномен відчуження (причому, здебільшого на всіх рівнях: від внутрішньоособистісного (амбівалентність, акцентуації, аутистичність) до міжособистісного (агресія, негативні атиitudи, інгібіція, інтолерантність тощо). У комунікативному самоприйнятті (самоототожнення на рівні реципієнта, комунікатора, партнера, учасника діалогової полілогу) маргінальної особистості. Часто проявляється перцептивне викривлення картини світу і себе в ньому, тому основною захисною стратегією обирається здебільшого афективно-конфліктний стиль спілкування, що реалізується у фізичній чи вербальній агресії.

В умовах хаотичного й неперебірливого ареалу спілкування, в результаті втрати реальної взаємодії в комунікативній системі «батьки-діти» виникають численні особистісні дисфункції та психотравмуючі ситуації, тому досить часто типовими соціально-психологічними реакціями молодих людей є відчуття самотності, загнаності, знедоленості, фрустрації, страху, тривоги, нервово-психічного напруження тощо.

Чітко помітним є домінування депресивно-тривожних модальностей і в адаптації, і в комунікації, що, вочевидь, може бути однією з першопричин ймовірної майбутньої інтолерантності та розладнаної діалогічності.

Самотність, відчуження, протиставлення себе мікро- чи макросередовищу, значущим соціальним авторитетам чи навіть референтній групі теж є невід'ємними атрибутами самоакцептації.

Висока сензитивність до широкого кола афективних факторів негативного спектру спричиняє часті психотрав-

муючі ситуації, що проявляються як захисні спалахові емоційні відреагування або як відмова від самосприйняття й спілкування з іншими.

Вони мають здебільшого ситуативний, тимчасовий характер, однак частота подібних напружених «прикордонних», помежових станів може призвести до стабілізації конфліктного, агресивно-оборонного стилю спілкування з довкіллям, а отже стають причинно-наслідковою основою та підставою інтолерантності.

У спілкуванні з маргіналами необхідним є залучення перцептивного фону, оскільки лише вітальність взаємних інтересів, що так властива соціальній перцепції, може гарантувати глибину взаємопроникнення у проблеми, а значить і високу ймовірність їх вирішення.

Соціальні коливання сучасності (економічні негаразди, безробіття, гібридна війна, явна і латентна агресія тощо) лише віддаляють чи спотворюють міжособистісне спілкування, особливо ж на високому перцептивному рівні, що якраз і забезпечує толерування взаємин.

Соціально-перцептивний підхід, базуючись на принципах емпатії та рефлексії, повинен містити суб'єкт-суб'єктну парадигматику взаємин.

Блоковане й неповносправне спілкування у дезінтегративному мікросередовищі, породжуючи афект неадекватності як результат сильного нервово-психічного напруження, вражає основні складові психоструктури і має негативні, гальмівні наслідки для сприятливого перебігу подальшого особистісного розвитку.

Комунікативно-перцептивні розлади спричиняють дисгармонійне спілкування на багатьох рівнях соціальної взаємодії маргіналізованих молодих людей, насамперед у плані табування і нехтування спроб їхнього самоствердження й самореалізації.

Обережне, психозахисне спілкування, характерне маргіналам упродовж тривалого часу, може набирати іноді статусу позитивних комунікативних моделей, тактик і стратегій. Надмірне адміністрування й офіційність спілкування, дистан-

ціювання й недемократичність комунікативних практик, авторитарні стосунки лише посилюють пригнічення їхньої суб'єктності, внутрішньої активності, гальмують особистісну автономність.

Це істотно збіднює структуру міжособистісного спілкування маргіналів, впливає на становлення замкнутості й комунікативної ригідності, звужує адаптивний спектр соціальної активності.

Маргіналізм молоді людини істотно ускладнює налагодження повномірного спілкування на рівні «психолог – клієнт» і провокує появу недоліків, огріхів, помилок і зривів в інтерперсональному діалозі. Сам процес психологічної допомоги може наповнюватися інтолеранцією та духом бар'єрності, а отже стає неповноцінним або й неможливим у принципі.

Такі перцептивні прогалини мало сприяють формуванню адекватного особистісно-стратифікаційного статусу й повноцінного, ефективного й конструктивного спілкування. Отож звуження реального кола спілкування маргінальної особистості призводить до замкнутості, невміння налагодити контакти з навколишніми людьми, а інколи навіть до соціальної самоізоляції, що може проявлятися в гострих формах переживання самотності, знехтуваності, відмежованості й інтолерантності. Спілкування маргінальної особистості повинно бути піддано розвивальним психокорекційним впливам з метою його оптимізації та гармонізації.

1. Гошовська Д. Самоакцептація у контексті гендерної соціалізації особистості / Д. Гошовська // Психогенеза особистості: норма і девіація: зб. наук. статей; гол. ред. Я. Гошовський. – Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2014. – С. 54–61.

2. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі: в 2 т. / С. Д. Максименко. – К.: Форум, 2002. – Т. 1. – 319 с.; Т. 2. – 335 с.

3. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально-психологічний стан за умов тотальної аномії / Н. Паніна // Соціологія: теорія, практика, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 5–26.